

Szent-Györgyi Albert politikai szerepvállalása

*„A politikusok azonban nem alkotnak külön fajt.
Közülünk kerülnek ki, s ha tévednek,
akkor azt a rendszert kell felelőssé tenni,
amely őket létrehozta és helyükön tartja.”*

Szent-Györgyi Albert

Radnóti Miklós *Meredek út* című – 1938-ban Budapesten, a Cserépfalvi kiadásában megjelent – kötetének egyik példányát a következő ajánlással látta el: „Szent-Györgyi Nellynek / baráti szeretettel: / Radnóti Miklós”.¹

Egyesek úgy vélik, a dedikáció címzettje Szent-Györgyi Albert első felesége, Demény Kornélia, aki férjével együtt Szegeden az 1930-as években aktív társadalmi, közéleti és kulturális tevékenységet folytatott, így mindketten kapcsolatba kerülhettek a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumával és Radnóti Miklóssal. Valószínűbbnek tűnik azonban, hogy a verseskötetet Radnóti lányuknak, Szent-Györgyi Kornéliának ajánlotta. Egyrészt, mert Demény Kornélia közös amerikai útjukról 1938-ban már nem tér vissza férjével (s két évvel később hivatalosan is elváltak), másrészt pedig több kortárs visszaemlékező – köztük a szociáldemokrata elkötelezettségű Karig Sára költő, műfordí-

¹ A dedikált kötet jelenleg Charles Simonyi – ifj. Simonyi Károly (*Budapest, 1948) – tulajdonában van, aki a világ második úrturistájaként a Kárpátok fölött való egyik elhaladásakor, valamint a Földre visszatérve is Radnóti Nem tudhatom... című költeményének első sorait idézte. (<http://www.hunbook.hu/index.php?op=news&id=125> – A letöltés időpontja: 2010. december 5.)

tó, szerkesztő² – szerint „Kis Nelli” (így nevezték a családban és a baráti körben) tartotta a kapcsolatot a már Budapesten, a Pozsonyi úton élő Radnóti-házaspárral az 1930-as évek végén.

Szent-Györgyi Albert professzor azonban nemcsak Radnóti szegedi éveiben, hanem később is tevékeny közéleti szerepet vállalt. Az 1930-as évek végén még Bethlen István gróf is komolyan számolt vele, mint lehetséges kultuszminiszterrel, aztán a második világháború idején titkos tárgyalásokat folytatott brit diplomátákkal a magyar kiugrás lehetőségeiről és a háború utáni újrakezdésről. A koalíciós években – már mint a budapesti egyetem tanára – nemzetgyűlési képviselő volt, akit a Polgári Demokrata Párt vezetői szerveztük elnökeként láttak volna szívesen. Részt vett a tudománypolitikai küzdelmekben is, végül a kommunista diktatúra kiépülésekor inkább a nyugati emigrációt választotta.

Tanulmányomban Szent-Györgyi politikai szerepvállalásának főntebb említett momentumait igyekszem részleteiben is áttekinteni.

Szent-Györgyi Albert az 1940/41. tanévben a szegedi Magyar Királyi Horthy Miklós Tudományegyetem első rektora volt.³ Rektorsága idején szervezte meg a Szegedi Egyetemi Ifjúság (SZEI) nevű hallgatói szövetséget. Ezzel az volt a célja, hogy a különböző – politikai meggyőződés, vallási hovatartozás vagy földrajzi származás alapján szerveződő – rétegszervezetek helyett a szegedi egyetemi hallgatóknak egységszervezete legyen.

2 Karig Sára (1914–1999) a második világháború utáni évtizedekben is kapcsolatban maradt mind (az Afrikában, majd az Egyesült Államokban élő) Szent-Györgyi Nellivel, mind az özvegy Gyarmati Fannival. Levelezésük: Politikatörténeti és Szakszervezeti Levéltár. VI. 997. 102–103. óe.

3 A szegedi Horthy Miklós Tudományegyetem új intézménynek számított, hiszen 1940-ben alapították. Erre azért volt szükség, mert a (kolozsvári) Ferenc József Tudományegyetem csak ideiglenesen volt Szegeden elhelyezve. Mivel azonban Kolozsvár az 1940. augusztusi második bécsi döntés értelmében – Észak-Erdéllyel együtt – ismét Magyarország része lett, az egyetem visszaköltözött eredeti székhelyére, a Szamos-parti városba.

Ekkor a Horthy Miklós Tudományegyetemen nem működött jogi fakultás, mivel az „ideiglenesen” csaknem húsz évig Szegeden működő Ferenc József Tudományegyetem visszaköltözött a második bécsi döntés (1940) értelmében ismét Magyarországhoz tartozó Kolozsvárra, s a jogászprofesszorok is Erdélyben folytatták tovább oktató tevékenységüket. Így több nagyméretű helyiség is kihasználatlan maradt. Ezekben Szent-Györgyi egyetemi klubot alakított ki, amely elsősorban a SZEI tagjainak állt rendelkezésére, de több régi egyetemi öntevékeny csoport (például az egyetemi énekkar vagy az egyetemi cserkészcsapat) is otthonra talált falai között. A fasisztoidnak és radikálisan irredentának tartott – ugyanakkor a legnagyobb létszámmal működő szegedi hallgatói közösség – a Turul Bajtársi Szövetség azonban nem.

Ezzel a rektor ki is váltotta a jobboldali sajtó haragját és támadásait (például a *Függetlenség* 1941. március 6-i és 23-i, valamint az *Egyedül Vagyunk* 1944. április 21-i számaiban). Szent-Györgyit – mivel évekig élt külföldön – elsősorban „hazafiatlansággal” vádolták kritikusai, de a keresztény nemzeti ideológiai követői nem nézték jó szemmel a Rotary Klubhoz fűződő kapcsolatát sem. Kritika illette azt is, hogy a Szegedi Egyetemi Ifjúság klubjának építését nagy összeggel (kétezer pengővel) támogatta a zsidó származású – begavári nemesi predikátumot viselő – Back Bernát malomtulajdonos és kereskedő, Szeged városnak a magyar országgyűlés felsőházába delegált képviselője.

Ezekre a tudós így reagált a Szegedi Egyetembarátok Egyesületének rendezésében tartott előadásában: „Aki faji, vagy nemzeti gyűlöletet hirdet, ellensége hazájának.” A SZEI 1941 júniusában saját lapot indított *Szegedi Híd* címmel.

1941 őszén – Szent-Györgyi rektori éve leteltével – Kogutowicz Károly vette át a szegedi egyetem rektorságát. Ezzel

jobboldali fordulat állt mind az egyetem hivatalos vezetése, mind az egyetemi hallgatók megnyilatkozásaiban. A SZEI új vezetőséget választott és kijelentette, hogy a szervezet „a szegedi gondolat és a hivatásrendiség alapján áll és magasabb magyar célokért küzd”, 1942 tavaszán a SZEI már tüntetést szervezett a szerb és a zsidó diákok szegedi egyetemről való kizárása érdekében.

Szent-Györgyi Albert a politikai életbe és az antifasiszta mozgalomba való bekapcsolódásáról később így vallott: „Nem én kezdtem el politikával foglalkozni. A politika behatolt az életembe, és amikor könyveket égettek, és üldözték zsidó barátaimat, nekem igent vagy nemet kellett mondanom. Én nemet mondtam.”⁴

Kassa bombázása, a magyar kormány Szovjetuniónak küldött hadüzenete, ezzel Magyarország második világháborúba való bekapcsolódása után 1941. december 6-án éjszaka az Amerikai Egyesült Államok követe átadta Bárdossy László miniszterelnöknek azt a jegyzéket, amely szerint Nagy-Britannia és Magyarország között a hadiállapot éjfél után egy perccel beáll. Ezután minden hivatalos kapcsolat megszakadt a két állam között.

A helyzet annál inkább kellemetlen volt, mert – bár több emigráns magyar politikus élt Angliában – egyik sem élvezte a brit kormánynak nemhogy támogatását, de még szimpátiáját sem. Ellentétben Magyarország északi szláv szomszédjával: a második emigrációját Londonban töltő Eduard Beneš és a szövetségesek által legitimnek tekintett kormánya már terveket szövögetett a – remélt – német vereséggel záruló háború utáni Csehszlovákiáról, s annak – a felvidéki magyarságnak csöppet sem kedvező – nemzetállami homogenitásáról.

4 Lásd bővebben: Szabó Tibor és Zallár Andor: Szent-Györgyi Albert Szegeden és a Szent-Györgyi Gyűjtemény. Tanulmányok Csongrád megye történetéből. 15. köt. Szeged, 1989.

Szent-Györgyi Albert

Nem egy emigráns magyar politikai csoport a németellenes és angolszászbarát orientációt hirdette. Eckhardt Tibor egykori magyar népszövetségi főmegbízottal az élen az Egyesült Államokban, Zsilinszky Antal volt követségi titkár (az Angliai

Szabad Magyarok Egyesületének alapítója) és Károlyi Mihály, az őszirózsás forradalom kormány-, majd államfője vezetésével pedig az Egyesült Királyságban indult meg a kapcsolatfelvétel a nyugati szövetséges hatalmakkal. Egyik társaságot sem fogadta el tárgyalópartnerként a brit külügyminisztérium: sem a Horthy-rendszer egykori támogatóit, sem az októberi forradalom hagyományainak őrzőit nem tekintette a magyarság legitim képviselőinek.

A magyar kormány brit megítélése aztán 1941 végétől folyamatosan romlott. A bácskai „hideg napok” és a második magyar hadsereg megjelenése a keleti fronton az angol közvéleményt éppúgy, mint a politikai elitet Magyarország ellen hangolta. 1942–1943 folyamán a magyar politikai élet képviselői többféle módon, több helyszínen – például Törökországban, Svédországban – igyekeztek kapcsolatot találni az angol királyi diplomáciával. Egyelőre azonban eredménytelenül.

Frank Kenyon Roberts, a brit külügyminisztérium (Foreign Office) központi osztályának (Central Department) vezetője 1943. február 9-i feljegyzésében már nem a maximális távolságtartás jegyében fogalmazott: „...az utóbbi időben néhány megnyugtató fejlemény következett be Magyarország belpolitikai helyzetében. Egy viszonylag erős, demokratikus ellenzék alakult ki a paraszt- és szocialista pártokból, a munkásság és az értelmiség képviselőiből.”⁵ Majd leírta, hogy a zsidó szervezetek méltányolják, hogy Magyarországon – szembeállva a náci Németország nyomásával – tevékeny mozgalom bontakozott ki a zsidóüldözés mérséklésére. Miközben üdvözölte a magyar politikai élet polarizálódását, Roberts továbbra is fönntartotta véleményét: a magyar közeledésre nem szükséges válaszolni.

5 Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban. Összeáll., s. a. r., bev. tan. Juhász Gyula. Budapest, 1978. 86.

Erre reagálva Alexander Cadogan külügyminiszter-helyettes fölvetette: nem biztos, hogy helyesen jár el a brit kormány, amikor a németekkel szövetségben lévő államok közeledési kísérleteit mindig elutasítja. „Ne zárkózzunk el mereven annak lehetősége elől, hogy zavart keltsünk ellenségeinknél” – fogalmazott. Anthony Eden külügyminiszter február 12-én hozzátette a feljegyzésekhez: „Beállhat olyan fordulat, hogy magatartásunkon némileg változtatnunk kell; ha ez bekövetkeznék, úgy csak az Egyesült Államokkal és a Szovjetunióval egyetértésben járhatunk így el. Talán beszélnünk kellene velük erről a problémáról, amely nagyjából csak taktika kérdése.”⁶

A fent idézett mondatok után új irányt adtak a magyar béketapogatózásoknak is, s a szövetségesek németbarát államokkal való tárgyalásainak is. Szent-Györgyi Albert ezekben a napokban Isztambulban angol megbízottakkal tárgyalt. A Nobel-díjas professzor nem Kállay Miklós kormánya nevében lépett föl, ezzel pedig elkerülte azt a – britek számára talán egyértelműnek tűnő – látszatot, hogy a regnáló politikai elit a háborús vereségre készülve igyekszik hatalmát és rendszerét átmenteni.

Szent-Györgyi 1943. február 7-én érkezett Isztambulba. A brit megbízottaknak kifejtette, hogy elutazása előtt fölvetette a kapcsolatot a magyarországi ellenzéki és demokratikus politikai erők szinte valamennyi képviselőjével. Elmondása szerint tárgyalt Peyer Károllyal, Szakasits Árpáddal és Kállai Gyulával a Szociáldemokrata Párt, Kovács Imrével a Nemzeti Parasztpárt, Varga Bélával a Független Kisgazdapárt, Vázsonyi Jánossal a Nemzeti Polgári Demokrata Párt és Sigray Antallal a legitimisták képviseletében. Közölte, hogy útjáról a miniszterelnök mellett tájékoztatta – Andorka Rudolf tábornokon ke-

6 Uo. 87.

resztül – Nagybaczoni Nagy Vilmos honvédelmi minisztert és Ullein-Reviczky Antalt, a magyar külügyminisztérium sajtó- és propagandaosztályának vezetőjét.

Részben e találkozó hatására Foreign Office vezetői 1943. február 24-én értekezletet tartottak, amelyen eldöntötték: fölvetik a szövetségeseknek a németbarát államokkal való kapcsolatfelvétel problémáját.

A román, bolgár és magyar megbízottakkal – köztük Szent-Györgyivel – folytatott tárgyalásokról Anthony Eden 1943. március 10-i levelében tájékoztatta Viscount Halifax washingtoni és Archibald Clark Kerr moszkvai brit nagyköveteit. Ebben a Foreign Office irányítója a következőket írta. „...Szent-Györgyi professzor látszólag bizonyos függetlenséget élvez, és sok szempontból olyan személynek látszik, akivel megfelelő földalatti csatornákon át hasznos lehetne diszkrét kapcsolatok fenntartása.” A levél mellékletében olvasható Szent-Györgyi politikai jellemzése: „Nem tartozik egyik politikai párthoz sem, a hírek szerint őszintén demokratikus érzelmű.”⁷

Ebből derül ki, hogy Szent-Györgyi közölte az angol megbízottakkal, hogy őt a fasiszták – azaz nemzetiszocialisták és a nyilaskeresztesek – kivételével valamennyi politikai erő elfogadná magyar miniszterelnöknek. Kormányja a német katonai összeomlással egyidőben, vagy az után alakult volna meg. A tudós vállalta volna a német származású vagy kötődésű tisztikar lecserélését, a magyar hadsereg újjászervezését és hogy a magyar kormány nem küld további egységeket a szovjet frontra.

„Állítása szerint Magyarország ma egymillió hadsereget képes felállítani, amely azonban hiányosan lenne felfegyverezve” – olvashatjuk a jelentésben Szent-Györgyiről. A titkos

⁷ Uo. 105.

küldetésben lévő professzor 1943 elején – a brit megbízott szavaival – „nem hiszi, hogy külső segítség nélkül Magyarország képes lesz a szükséges társadalmi reformokat megvalósítani, sem pedig arra, hogy megszabadulhat a jelenlegi kormányzattól, amelyet a hadsereg, a papok és a feudális rendszer ural.”⁸

Nem ez volt az első eset, hogy Szent-Györgyi kormánypozícióra ajánlkozott. Balogh József irodalomtörténész, klasszika-filológus, a Magyar Szemle Társaság főtíkája, valamint a *Nouvelle Revue de Hongrie* és a *Hungarian Quarterly* szerkesztője 1937 októberétől levelezett Szent-Györgyivel. 1938. április 4-i levelében Balogh találkozót kezdeményezett a professzor és Bethlen István volt miniszterelnök között.

1938. április 7-én kelt válaszlevelében Szent-Györgyi elfoglaltságai miatt nem tartotta aktuálisnak a találkozót, de biztosította Balogh Józsefet, szívesen találkozna az egykori kormányfővel. A találkozó létre is jött valamikor 1938 tavaszán, azonban Szent-Györgyi több évtizeddel későbbi visszaemlékezéseiben úgy értékelte, hogy a gróf nagyon bizalmatlan volt vele.

A Nobel-díjas tudós már előbb említett levelében kifejtette, hogy „zászlólengető” és „kiabáló” politizálás helyett olyan kormányra van szüksége Magyarországnak, amelyik „egy igazán nemzeti programot hoz” és „az ország kulturájának emelésével” kívánja a kialakuló/kialakulandó válságot orvosolni.⁹ Majd kifejtette, hogy szívesen vállalt volna egy konstruktív kormányban kultuszminiszteri szerepet, amiért még a professzori katedrát is otthagytá volna. Mint fogalmazott: „Egy ilyen kormányban aztán fantáziában én is részt veszek, mint kul-

⁸ Uo. 106. Lásd még: Kállay Miklós: Magyarország miniszterelnöke voltam. 1942–1944. Budapest, 1991. 1. köt. 308–309., 2. köt. 186.

⁹ Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár. Fond 1/3005. Balogh József és Szent-Györgyi Albert levelezése.

turminiszter. Húsz évi culturmunka után úgy érzem, látom a hiányokat és lehetőségeket...”¹⁰

Szent-Györgyi felhívta a figyelmet a fenyegető szélsőjobboldali veszélyre – nem alaptalanul, hiszen az 1939. évi magyar parlamenti választásokon a nyilas, nemzetiszocialista pártok a szavazatok huszonöt százalékát szerezték meg – és liberálisabb kormányzati rendszer létrehozását sürgette. Levelét peszsimista jövőképpel zárta: „megyünk megállíthatatlanul lefelé, de amíg a laboratóriumban vagyok legalább egy jó kutatóval több van az országban”.¹¹

Visszatérve a brit-magyar titkos tárgyalásokra. Jogos a kérdés: volt-e realitása 1943 februárjában Szent-Györgyi Albert elképzeléseinek. A kortársak a németek sztálingrádi veresége után úgy vélték, nemsokára egy balkáni szövetséges partraszállás után, a szovjet Vörös Hadsereg offenzívája mellett összeroppan a német katonai erő. Hogy mennyire elterjedt volt ez az álláspont, mutatja, hogy Szombathelyi Ferenc vezérkari főnök a következőket írta 1943. február 12-i emlékiratában: „...a jövőendő nehéz eseményeket vetít szemeink elé. Számolni kell ugyanis azzal, hogy az angolszász hatalmak a tavasz folyamán a Balkánon partraszállást kísérelnek meg...”¹²

Akkor még kevesen gondolták, hogy a történelem mást hoz, s a harcok még több mint két évig, egészen Berlin 1945. májusi véres ostromáig és lerombolásáig tartanak majd. A Szent-Györgyi misszió elsődleges jelentősége az, hogy hatására az angol diplomácia felismerte, vannak – a németekkel szövetség-

ben lévő kormányzat mellett – olyan politikai erők Magyarországon, amelyekkel lehet tárgyalni, amelyek egy antifasiszta és náciellenes demokratikus berendezkedés esetén kormányképes erőként működhetnek.

Nem kis elismerése volt a tudósnak, hogy a brit politika úgy ítélte meg, egy általa vezetett kabinet alternatívája lehet a Kállay-kormánynak és diplomáciai partnere a szövetségeseknek. A történelmi tények – különösen a csaknem fél évszázados közép- és kelet-európai kommunista diktatúrák után – ismeretében Szent-Györgyi tervei illuzórikusnak tűnnek. A professzor nem sejtette – ahogy kortársainak többsége sem gondolta –, hogy a szövetségesek konferenciáin eldőlt: a terület azon nagyhatalom érdekszférájába kerül, amelyik onnan a németeket és csatlósait kiűzi. Így Magyarország sorsa 1944 szeptemberében – amikor a szovjet csapatok elérték a trianoni országhatárt – megpecsételődött, s az államszocialista rendszer kiépítése már csak idő kérdése volt.

1943 elején az angol külpolitika nem volt könnyű helyzetben, hiszen Nagy-Britannia Magyarországgal ugyan hadiállapotban volt, ami azonban csak a Szovjetunió ellen viselt hadat. A magyar béketapogatózások ügyét csak bonyolította, hogy „Öfelsége kormánya” a jugoszláv és a csehszlovák emigráns politikusokat támogatta, akik a magyarokkal való kapcsolatfelvételt könnyen nehezményezhették volna (elsősorban a kölcsönös területi követelések miatt).

1943 tavaszán a brit kormány fogadta a különböző magyar politikai csoportok informális közeledését, propagandájában és kommunikációjában azonban – szövetségeseit és potenciális szövetségeseit kímélve – ez nem jelenítette meg.

1944 márciusa, az ország német megszállása után – mivel isztambuli küldetése kitudódott – Szent-Györgyit házi őrizetben tartották újszegedi villájában. 1944 húsvétjáról 1945 nya-

10 Uo. – Az itt idézett adatokat Kiss Róbert Károly, a Szegedi Tudományegyetem Szaklevéltárának munkatársa bocsátotta rendelkezésemre, akinek ezúton is köszönetet mondok.

11 Lásd a téma részletesebb feldolgozását: Zombori István: Szent-Györgyi Albert politikai tevékenysége, 1937–1939. In: Múzeumi kutatások Csongrád megyében, 1981. Szerk. Juhász Antal. Szeged, 1982. 123–129.

12 Horthy Miklós titkos iratai. S. a. r. Szinai Miklós, Szücs László. Budapest, 1965. 349.

ráig – szakállt növesztve és szemüveget viselve – bujkált előbb egy horgosi tanyán, majd Szegeden és Budapesten. 1945. június 16-án Teleki Géza, a Polgári Demokrata Párt (PDP) elnöke és az Ideiglenes Nemzeti Kormány vallás- és közoktatásügyi minisztere a Pázmány Péter Tudományegyetem nyilvános rendes tanárává nevezte ki Szent-Györgyit.

A koalíciós évek párttörténeti szakirodalmából tudjuk, hogy 1945 elején Szent-Györgyi Albertet a Teleki Géza és a polihisztor esszéista, szerkesztő Supka Géza szervezte PDP szeretne volna megnyerni elnökéül, ezzel próbálva támogatókat, szimpatizánsokat és nem utolsósorban szavazatokat szerezni az értelmiségiek körében. Az intellektuális és inkább Budapesten, illetve a nagyvárosokban működő párt és a professzor között azonban a kapcsolatfelvétel vagy nem történt meg, vagy nem volt eredményes, mert 1945 áprilisában végül Teleki Gézát választották elnökké.

1945 után Szent-Györgyi aktív közéleti és tudománypolitikai szerepet vállalt. 1945. augusztus 21-én a megalakuló Országos Nemzeti Bizottság tagjai közé választotta, mint „szellemi életünk egyik kiválóságát”. Ugyanígy 1945 márciusában tagjává választotta az Ideiglenes Nemzetgyűlés, majd 1945 novemberében a nemzetgyűlés is. A törvényhozásnak ugyanis jogában állt megalakulása után újabb tíz (végül tizenkét) képviselőt választani soraiba.

Az 1947. évi választási törvény ezt már nem tette lehetővé. A Nemzeti Parasztpártot vezető Veres Péter sérelmezte is az 1947. július 8-i pártközi értekezleten: „Íróink és művészeink jelenléte – szólok most azokról, akik egyik párthoz sem kapcsolódhatnak, de akiket minden párt a magáénak tart és tisztel, mint pl. Szent-Györgyi Albert – emelhetné a színvonalat. Nem tartom célszerűnek, hogy azt a 12 mandátumot, amelyet a demokrácia első éveiben adtunk, azt most

elvegyük.”¹³ A többi koalíciós párt képviselője viszont a behívás intézményét ellentétesnek látta a törvényhozás egykamarás jellegével, így kisebb viták után meg is szűnt.

Szent-Györgyi alapító elnöke volt a Magyar-Szovjet Művelődési Társaságnak. Az Országos Köznevelési Tanács elnökeként megfogalmazta, hogy az új kiadású tankönyveknek a „demokrácia nagy eszméit, a szabadság szeretetét, a szociális érzést, a nemzeti népi-gondolatot” kell képviselniük és szolgálniuk. 1945 nyara és 1946 nyara között a Magyar Tudományos Akadémiából (MTA) a társadalomtudósok ott megfigyelhető felülreprezentáltsága miatt kiváló természettudósokat tömörítő Magyar Természettudományi Akadémia elnöke volt. 1946. július 24-én Kodály Zoltán elnök mellé az MTA másodelnökévé választották.

Szent-Györgyit 1947 őszén Svájcban érte a hír, hogy a náciellenes mozgalomból ismert barátját, a Magyar-Szovjet Művelődési Társaság társelnökét és a népi írók mozgalmának egyik szervezőjét, Zilahy Lajost letartóztatták. Egy ideig csak szabadságának és külföldi kutatómunkájának engedélyezését kérte a budapesti egyetemről, 1948-ra azonban már egyértelmű volt, hogy a kiépülő Rákosi-diktatúra Magyarországra nem akar visszatérni.

Az Egyesült Államokban telepedett le. Az 1970-es években Richard Nixon politikájának bírálójaként, valamint a vietnámi háború és az atomháború elkötelezett ellenzőjeként vált ismertté. Mint akkoriban fogalmazott: „Úgy látszik ölni fontosabb, mint gyógyítani”. Társadalmi és politikai nézeteiről ezekben az években jelentette meg trilógiáját: *The Crazy Ape* [Az örült majom] (1970), *What Next?! [És most?!]* (1971), *The Scientific Citizen* [A tudós polgár] (1972).

¹³ Lásd bővebben: Pártközi értekezletek. Politikai érdekegyeztetés, politikai konfrontáció. 1944–1948. Válogatás, szerk., jegyz. Horváth Julianna, Szabó Éva, Szűcs László, Zalai Katalin. Budapest, 2003. 519.

Érdekes munkája az évtizedekig kéziratban lappangó 1938-ban írt, *A béke élet- és erkölcstana* című francia nyelven írt történetfilozófiai esszéje, amely csak 2001-ben jelent meg bilingvis – magyar és francia – kiadásban a szegedi nyugalmazott főiskolai tanár, Rakonczai János fordításában és Péter László irodalomtörténész professzor szerkesztésében. Ebben Szent-Györgyi – Descartes morális rendszerére építve – kettős erkölcsről ír, s különbséget – sőt ellentmondást fedez föl – az egyéni és a kollektív erkölcs között.¹⁴

Szent-Györgyi Albert, a Nobel-díjas biokémikus orvos, a közösségsszervező és iskolateremtő egyetemi tanár politikus is volt. A szegedi egyetem rektoraként már ellentétbe került az akkor egyre jobban erősödő szélsőjobbboldali csoportokkal. 1943-ban a magyar náciellenes ellenzéket képviselve titkos tárgyalásokat folytatott a brit kormány megbízottjaival. 1945 márciusától 1947 augusztusáig parlamenti képviselő volt. Levezetéséből és megbeszélései alapján tudjuk, hogy megfelelő körülmények között kormánytagságot, sőt miniszterelnökséget is vállalt volna. Emellett elméleti – történetbölcseleti és politológiai – esszéi és kötetei is megjelentek. S élete utolsó, az Egyesült Államokban töltött éveiben háborúellenes tevékenységével hívta fel magára a figyelmet.

Mindezek alapján úgy vélem, alapos forrásalapú kutatást is megérdemelne a politikus Szent-Györgyi Albert portréjának megrajzolása, amely bizonyosan sok adattal gazdagítaná és árnyalná a szegedi Nobel-díjas tudósról alkotott képünket.

¹⁴ Descartes és Szent-Györgyi erkölcsértelmezéséről lásd bővebben: Rakonczai János: Ezredforduló. Tanúságok és tanulságok. Szeged, 2006. 56–72.